

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА І КЛИМЕНТ КВІТКА:
ДЕЯКІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ**

Ніна Загребельна,

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

Микола Яретик,

студент історичного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

У статті розглянуто історію взаємин між видатною українською письменницею, поетесою, культурною діячкою Лесею Українкою та українським етномузикознавцем і фольклористом Климентом Квіткою. У дослідженні акцентується увага на тому, де, коли і як проходило вінчання Лесі та Климента, яка церковна споруда в Києві залишила пам'ять про цю подію. Висвітлюється ставлення родини Косачів до цього шлюбу шляхом аналізу епістолярної спадщини Лесі Українки.

Ключові слова: *Леся Українка, Климент Квітка, лист, вінчання, церква Вознесіння Господнього, Косачі-Драгоманови, сухоти, «Кльоня», «Квіточка», цивільні шлюби, етномузикознавець.*

The article examines the history of the relationship between the outstanding Ukrainian writer, poet and cultural figure Lesya Ukrainka and Ukrainian ethnomusicologist and folklorist Klyment Kvitka. The study focuses on where, when and how the wedding took place, which church building in Kyiv left a memory of this event. The attitude of the Kosach family to this marriage is covered by analyzing the epistolary legacy of Lesya Ukrainka.

Key words: *Lesya Ukrainka, Klyment Kvitka, letter, wedding, Church of the Ascension of the Lord, Kosachi-Drahomanovy, tuberculosis, «Klyony», «Kvitochka», civil marriages, ethnomusicologist.*

Лариса Петрівна Косач (1871 - 1913 рр.) – відома українська письменниця, фольклористка, перекладачка та культурна діячка. Вона входить у триаду світочів української культури. Її вірші, поеми, драми, публіцистика та біографія пропонуються до вивчення як шкільною, так і університетською програмами. Однак історія взаємин української поетеси з її чоловіком, Климентом Васильовичем Квіткою, є недостатньо висвітленою в сучасній українській історичній біографістиці.

Климент Васильович Квітка – відомий український фольклорист і етнограф, автор численних записів народних пісень (понад 6 тисяч), один із засновників музичної етнографії, професор, чоловік Лесі Українки. [3, с.11-19] Він народився 23 січня (4 лютого) 1880 року у с. Хмелів Роменського повіту Полтавської губернії у старовинній козацькій родині. Ще в п'ятирічному віці він утратив свого батька, і мати, не маючи змоги утримувати свого сина, віддала його на виховання київським міщанам Карповим, які його усиновили. Із семи років він навчався музики у приватних учителів, а згодом – в училищі Київського відділення Російського музичного товариства. Пізніше К. Квітка закінчив Київську гімназію № 5, був нагороджений золотою медаллю, а в Імператорському університеті Святого Володимира здобув юридичну освіту. Квітка володів 13 мовами: двома класичними, трьома новоєвропейськими, сімома слов'янськими та грузинською. [1, с. 35]

Леся Українка познайомилася зі студентом юридичного факультету Климентом Квіткою у 1898 році на вечорі літературно-артистичного товариства. Лариса Петрівна виконувала пісні, а студент першого курсу Климент запропонував їх записати. Лесею вразило замилювання молодого хлопця українською пісенною спадщиною. Той щирий інтерес до музичного фольклору, котрий вона побачила в Клименті, схвилював, привернув її увагу до нього. Потому було чимало інших пісень, які знала Лариса Косач та наспівувала їх.

Їхня співпраця з часом переросла в дружбу. Їдучи до Швейцарії, Квітка завітав і в Чернівці, де в той час була Леся. Климент підтримав Лесею, коли помер її хворий друг Сергій Мержинський та її старший брат Михайло. Через певний час Климент і Леся усвідомили, що більше не зможуть жити один без одного. З 1903 року вони починають жити спільно.

Наприкінці XIX – на початку XX століття в Російській імперії не визнавалися цивільні (громадянські) шлюби. Натомість дійсними вважалися шлюби, укладені в православних храмах (церковні). Тому родина Лариси Косач, особливо мати, Олена Пчілка, були категорично проти відносин Лесі з Климентом. Вона підозрювала Квітку в бажанні взяти собі багату дружину і породичатися з відомою родиною Косачів-Драгоманових. Мати, піклуючись і підтримуючи свою доньку, оберігала її від різних незгод і в будь-якому чоловікові, що з'являвся поруч із Лесею, вона відшукувала (а інколи й

вигадувала) корисливі мотиви, рішуче відкидаючи зацікавлення або й кохання. [8, с. 91-92] В одному з листів до свого батька Леся писала: «Мені дуже дивно, що ти пишеш мені «не удерживай Квитку, пусть едет в Швейцарию». Коли се я кого удерживаю? І чого б я мала удерживать в данім разі? Се зовсім залежить від його волі і потреби, куди їхати, а куди ні, і я нічого йому радити не буду. Не бачу теж причин, чого б я мала забороняти йому бути там, де я. Мені неприємно, що і ти йому про се говорив, так, наче він божевільний чи заразний, що вже з ним в одному городі жити не можна... Не знаю теж, чому вираз симпатії до мене, чи дбання про моє здоров'я має називатись «вмешательством в наши семейные дела» - коли так, то й порада твоя «їхати в Швейцарию» теж есть вмешательство? Мені чогось неприємно те, що ти ставиш питання, чи бути Квітці там, де я, чи ні – се мене ставить в фальшиве положення» [5, с.252-255].

Однак, очевидно, перемогло щире кохання. Климент Квітка знав про хворобу Лариси і був молодшим за неї на 9 років, але, не зважаючи на те, він став надійною опорою та підтримкою для Лесі. Все це висвітлюється в епістолярній спадщині української поетеси. Вона називала його «Кльонею», «Квіточкою». Попри всі негаразди, спротив та психологічний тиск з боку родини Косачів, матеріальну скруту вони мали добрі стосунки.

Лише під сильним тиском рідних вони погодилися на укладання церковного шлюбу. Ця подія відбулася в далекій на той час периферійній церкві на Деміївці в Києві та зафіксована в метричній книзі церкви Вознесіння Господнього 25 липня 1907 року.

Дана церква була побудована на околиці Деміївки силами парафіян та пожертвуванням директора цукрорафінадного заводу пана Раузера. Церкву було збудовано у 1883 році та освячено на честь Вознесіння Господнього. У 1900 році в церкві було проведено капітальний ремонт, розширено та перебудовано її приміщення: добудовано боковий вівтар, хори, а всю споруду було обкладено цеглою. [9] Той факт, що в цій церкві брали шлюб Леся Українка з Климентом Квіткою, не раз зупиняв радянську репресивну машину, яка нищила все, пов'язане з релігією. Храм уцілів.

Ось як описує своє вінчання Лариса Петрівна в листі до матері: «Люба мамочко! Справа скінчена – ми звінчались сьогодні, в 1-й годині дня. Знайшли такого попа, що сам

порадив коротший спосіб без оглашеній. Хоч с'як, хоч так дивитись на сей обряд, то все можна сказати: «grace a Dieu c'est fini» (з франц. – «слава Богу, це скінчено»), коли вже взагалі він мусив відбутися. Ми не запрошували нікого, крім конечних свідків, і з них одним був п. Карпов, а решта Петро Васильович, Зоря і Максим Іванович. Я не кликала нікого з церкви до нас, бо думала, що Кльоні краще перейти від урочистого до звичайного, бо таки страшно було за нього. Поки що він почувається нічого собі, хоча, звісно, втомлений попередньою турботою та й самою відправою (ми в далекій церкві вінчались). Ніхто з родичів Кльоні не робив нам жадних труднощів і зайвих урочистостей, навпаки, в чому треба було – помагали, чого не треба було – до того не примушували. Більше не пишу, бо теж втомлена і мушу чимсь таким зайнятись (хоч коректурою), щоб вернути собі рівновагу душевну. Твоя Леся» [6, с. 210].

Запис № 143 від 25 липня 1907 року про вступ до шлюбу Лесі та Климента з метричної книги церкви Вознесіння Господнього

Через кілька днів після вінчання Лариса Косач пише листа своїй сестрі Ользі, яка також не поділяла материного тиску щодо укладання церковного шлюбу: «Я думала, що ти скоріш осудиш мене за сей крок, що тобі трудно буде зрозуміти, як могли ми «скласти зброю» там, де ти свою держиш, не хилячи... І великий камінь знявся з душі моєї, як я побачила, що ти очевидячки «ввійшла в наше положення». Справді, стільки вимучившись, як я за сей рік, може, навіть Галілеєве одречення можна зробити, бо таки людина більш не видержить, ніж її сила дозволяє, та й то, якби річ була тільки в мені, то, може б, я й видержала ще, але наражати Кльоню на дальшу турботу я вже не могла, се занадто страшно». [6, с. 210-211]

Після одруження молоді деякий час проживали на квартирі Карпових на вулиці Велико-Підвальній, 32 та готувалися до поїздки в Крим, а потім у Європу. Коли Квітка тяжко захворів (у нього виявили тяжку форму сухот), Леся піклувалася про нього, підтримувала та всіляко допомагала йому, хоча й сама була хвора і її хвороба прогресувала. Леся Косач-Квітка переписувала не лише рукописи власних творів, а й тексти Климентових наукових праць і навіть папери, які чоловік мав розглянути як чиновник Російської імперії. Тому, без сумніву, це була всеохопна жертвна любов. Кльоня відповідав їй тим самим почуттям. Розуміючи, що хвороба Лесі прогресує, Климент не втрачав надію врятувати її. Маршрут їхньої подорожі простягався з Криму до Берліну, із Європи назад до Криму, Ялти, а згодом Грузії, Тифлісу, Телаві та Єгипту. Однак, стан здоров'я Лесі не покращився.

Леся Українка відійшла у вічність у віці 42 років 1 серпня 1913 року в місті Сурамі (Грузія). Климент Квітка важко переживав її смерть. І хоча він пережив Лесю на 40 років, однак до кінця життя не забув її. Після смерті дружини він видав фотоскопічним способом двотомник «Мелодії з голосу Лесі Українки» у 1917 році.

Спочатку Лесю й Климента поєднувала любов до пісні, до етнографічної спадщини українського народу, згодом - міцна дружба і шлюб, закріплений у липні 1907 року, спільні радощі, боротьба з тяжкою хворобою, вболівання. Климент Квітка професійно підійшов до справи збереження фольклорних скарбів, які містила пам'ять поетеси. Ті фольклорні твори — то й часточка пам'яті українського народу. Зробивши цей унікальний запис, Климент Квітка фактично здійснив подвиг, що нині вияскравлюється як ціла доба в українській фольклористиці.

Література

1. Бугрим В. Де народився і хто такий Климент Квітка? (До 140-річчя від Дня народження видатного етномузикознавця, українця-патріота К. В. Квітки). Р.: Літературно-історичний альманах «РОМЕН», 11.06.2019. 35 с.
2. Грабовський С. Незнайомий знайомиць Климент Квітка / Сергій Грабовський // День. 2013. 20-21 вересня (№169/170). 30 с.
3. Дутчак В. Климент Квітка й кобзарство (до 140-річчя від Дня народження дослідника). Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 42, 2020. 250 с.
4. Косач-Кривинюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчости. – Нью-Йорк: 1970 р. 932 с.

5. Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. К.: Наукова думка, 1978р., т. 11. 480 с.

6. Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. К.: Наукова думка, 1979р., т. 12, 696 с.

7. Леся Українка. Публікації, статті, дослідження. (до Є. І. Драгоманової, О. П. Косач (матері), Г. Хоткевича, М. Павлика та ін.). Вип. 3. К., 1960. 109 с.

8. Панасенко Т. Леся Українка / Тетяна Михайлівна Панасенко; худож. – оформ. Є. В. Вдовиченко. Харків: Фоліо, 2019. 122 с.

9. Режим доступу: <https://kyiv.ridna.ua/2014/12/hram-voznosinnya-hospodnoho-na-demijivtsi/>

УДК 821.161.2.

**«УКРАЇНЬСЬКА БІАТРІЧЕ» І «ДОНЬКА ПРОМЕТЕЯ»:
ЖЕРТОВНЕ КОХАННЯ У ЖИТТІ
ГАННИ БАРВІНОК І ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Ігор Коляда,

*доктор історичних наук, професор кафедри методики
навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

У статті автором здійснено спробу порівняльного аналізу особистого життя Ганни Барвінок і Лесі Українки, ролі кохання у житті та творчості мисткинь, розкрито історію стосунків Ганни Барвінок і Пантелеймона Куліша та історію кохання Лесі Українки й Сергія Мержинського і його впливу на творчість поетеси, визначено значення жертовності у духовному та особистому житті двох видатних українських жінок, його ролі у житті їх обранців П.Куліша та С.Мержинського.

Ключові слова: *жертовність, жертовне кохання, творчість, українське жіноцтво, духовний світ, духовні ідеали*

In the article «Ukrainian Beatrice» and «Daughter of Prometheus»: sacrificial love in the lives of Anna Barvinok and Lesya Ukrainka» the author tries to compare the personal lives of Anna Barvinok and Lesya Ukrainka, the role of love in the life and work of figures, reveals the history of relations between Anna Barvinok and Panteleimon Kulish and the love story of Lesya Ukrainka and Serhiy